

ELEKTRON RESURS KİTABXANANIN SƏNƏD-İNFÖRMASIYA RESURLARININ TƏKAMÜLÜNÜN YENİ MƏRHƏLƏSİ KİMİ

Açar sözlər: inkişaf; elektron resurslar; təkamül; sənəd-informasiya; kitabxana.

Ключевые слова: развитие; электронные ресурсы; эволюция; документально-информационный; библиотека.

Key words: development; electronic resources; evolution; documentary-informational; library.

Müasir kitabxanaşünaslıqda, sənədsünaslıqda sənəd fondlarından bəhs edərkən bir çox halda sənəd fondu anlayışı ilə paralel olaraq sənəd resursu(ehtiyatı) anlayışından istifadə edilir. Bu anlayış artıq kitabxana ictimaiyyətinin leksikonunda özünə möhkəm mövqe qazanmışdır. Bu səbəbdən də, bu artıq standartla təsdiq edilmiş termin kimi elmi dövriyyəyə və istehsalat praktikasına daxil olmuşdur. Belə ki, 7.0-99. “İnformasiya-kitabxana fəaliyyəti, bibliografiya” adlı QOST-a (Dövlətlərarası Standart) görə, “informasiya resursu səhih informasiyanın effektiv alınması üçün zəruri olan verilənlərin mütəşəkkil məcmusudur”. Elektron sənəd və elektron informasiya resursu anlayışları arasında çox kiçik məna fərqi vardır. Bu səbəbdən də elektron sənədlərdən bəhs edilən elmi və tədris ədəbiyyatında elektron sənəd anlayışı ilə yanaşı, “elektron sənəd resursu” və “elektron resurs” anlayışından geniş istifadə edilir. Məsələn, Rusiyanın Dövlət İctimai Elmi-Texniki Kitabxanasının direktoru, EBNİT Assosiasiyasının prezidenti Y. Şrayberq və onun elmi tərəfdaşı, məşhur alim A. Zemskov “Elektron Kitab-xanalar” əsərinin ayrıca fəslini “Elektron resurslar.Tərif, tipologiyası” adlandırmışdır.. Bu fəsildə elektron sənədə “maşınla oxuna biləcək tərzdə maddi daşıyıcı üzərində qeyd edilmiş məzmunca bitkin informasiya massivi” kimi tərif verilmişdir. Elektron resurs isə belə bir tərif almışdır: “Elektron resurs elektron sənədlərin məcmusu, çoxluğudur (kolleksiyasıdır) Burada nəzərdə tutulur ki, kolleksiya bir qayda olaraq xüsusi niyyətlə yaradılır, resurs isə təsadüfi hərəkətlərin, hadisələrin nəticəsində yarana bilər”.

Müasir elmdə adi sənəd resursları ilə elektron resurlar müqaisə edilərkən elektron resursların bir sıra fərqli növləri göstərilir:

1. Çap analoqu olmayan elektron resurlar(elektron poçt, internetdəki veb səhifələri, diskussiya qrupları, bir sıra elmi və kütləvi jurnallar, verilənlər bazaları, multime-diya materiallar və s.);

2. Çap formasında mövcud olan sənəd-informasiya resurslarının dəstəklənməsi, məsələn onların mühafizəsi, istifadəçilərə xidmətin yaxşılaşdırılması və genişləndirilməsi (o cümlədən, istifadəçilərin soruşduğu nəşrlərin elektron analoqlarına mülti-müəssərliyin təmin edilməsi), onların uzun müddətli mühafizəsini təmin edilməsi üçün (məsələn, elektron kitablar, çap edilmiş əsərlərin elektron versiyaları) yaradılan elektron resurslar;

3. Çap edilmiş sənəd resursları əsasında yaradılmış, uzun müddət saxlanmaq üçün nəzərdə tutulmayan və ya bir dəfə istifadə edildikdən sonra məhv edilməsi nəzərdə tutulan elektron resurslar(KAA sistemində istifadə edilmiş materialların nüsxələri, qəbzələr, elektron arayışlar Şrayberq və A. Zemskov elektron resursların ənənəvi sənədlərdən əsas fərqlərini sadalamaqla bir sıra digər əlamətlərinə görə də təhlilini verir. Lakin bizim fikrimizcə, elektron resursların həmin tərzdə təsnifləşdirilməsi və qruplaşdırılması məntiqi cəhətdən qeyri-mükəmməldir və fərqləndirmə əlamətlərinin bu tərzdə qruplaşdırılması lazımı qədər əsaslandırılmamışdır. Bundan əlavə, həmin alimlər elektron resursların bir sıra geniş yayılmış növlərinin səciyyəsinə verir. Bu zaman həmin növlərdən aşağıdakılar göstərilir:

1.Hiper əlaqələrə, axtarış imkanlarına malik elektron resurslar;

2. Verilənlərin emal edilməsi və nəticələrin nümayiş etdirilməsi funksiyaları olan elektron jurnallar;

3. Axtarış imkanlarına malik kitabxana-biblioqrafik verilənlər bazaları tipli elektron resurslar ;

4. Şəkillərin ölçülərinə, rənginə, fəza parametrlərinə görə emal edilməsinə imkan verən fayllar, çoxölçülü təsvirlərin qurulmasına imkan verən elektron resurslar;

5. Video, audio (o cümlədən musiqi) yazıları, kompüter animasiyası tipli elektron resurslar;

6. Rəqəmsal xəritələr və kartoqrafik informasiya tipli elektron resurslar;

7. Kompüter proqramları, o cümlədən bilavasitə EHM tərəfindən icra edilmək üçün nəzərdə tutulmuş proqramlara aid edilən elektron resurslar;

8. Multimediyaya materiallar(insanın müxtəlif qavrama kanalları üçün nəzərdə tutulmuş informasiyann-mətn, musiqi, animasiya, təsvir-müxtəlif uzlaşmasından ibarət elektron resurslar);

9. Elektron sənədlərin digər növləri.

Bildiyimiz kimi, cəmiyyətin ehtiyaclarının mmüəyyən istiqamətinin ödənilməsi üçün yaradılan hər bir şey sonradan daha dar istiqamətlərə görə də bölünüb detallaşdırıla bilər. Bu baxımdan electron

resurslar cəmiyyətin fəaliyyərinin hansı istiqamətlərində tətbiq edilməsinə görə də təsnifləşdirilə bilər Bu zaman aşağıdakı növlərini fərqləndirmək mümkündür:

- elmi təyinatlı;
- tədris təyinatlı;
- asuda vaxt üçün nəzərdə tutulmuş;
- bədii;
- elmi-texniki informasiya;
- elanlar, reklam və təbliğat;
- elektron kommersiya təyinatlı;
- istehsalat təyinatlı elektron resurslar;
- texnoloji təyinatlı elektron resurslar;
- maliyyə təyinatlı elektron resurslar;
- digər təyinatlı s elektron resurslar.

Bundan əlavə, elektron resurslar onların əlçatarlıq (ingiliscə buna “access” deyilir) dərəcəsinə görə də fərqləndirilərək aşağıdakı növlərə bölünə bilər:

- tam əlçatar, heç bir məhdudiyət olmayan;
- pulsuz;
- şərti olaraq pulsuz;
- pullu;
- ictimai istifadə üçün qapalı;
- insanların özəl həyatı ilə bağlı.

Elektron sənəd-informasiya resurslarının xüsusiyyətləri, funksiyaları bir çox digər tədqiqatların predmeti olmuşdur. Məsələn M.F. Menyayev, İ.S. Pilko, A.P. Antopolski, A.Y. Fridland ümumilikdə informasiya resurslarının vaxt və xüsusi olaraq sənəd-informasiya resurslarının xüsusiyyətlərini, yaradılması və istifadə məsələlərini nəzərdən keçirmişlər. Lakin biz hesab edirik ki elektron sənəd-informasiya resurslarının təqdim edilən təsnifat prinsipi heç də ideal sayıla bilməz və onun yenidən və əsaslı nəzərdən keçirilməsinə böyük tələbat vardır. Çünki, belə bir elmi cəhətdən mükəmməl təsnifatın olması bu sahədə baş verən hadisə və proseslərin mahiyyətini düzgün anlamağa, proqnozlaşdırmağa və qiymətləndirməyə imkan verir.

Elektron resursların müxtəlif əlamətlərinə görə təhlili müasir elektron sənəd-lərin demək olar ki, bütün növ müxtəlifliyini əhatə edir. Lakin bütün bu növ sənəd-lərin yaradılması və sənəd-kommunikasiyalar sisteminə daxil edilməsi ancaq infor-masiya texnologiyalarının, resursların hazırlanması və istifadəyə verilməsinin yük-sək səviyyəsində mümkündür. Bundan başqa, həmin resursların bütün növlərinin yaradılması və istifadə imkanları dünyanın ən qabaqcıl kitabxanalarına

müəssər olan bir səviyyədir. Lakin biz nəzərə almalıyıq ki, son zamanlarda respublikamızda kitabxana işində yeniləşmə və inkişaf ildən-ildə daha yüksək sürət almaqdadır. Bu inkişafın əsas konturları və vəzifələri 2008-ci ildə ölkəmizdə qəbul olunmuş "Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı" adlı direktiv sənəddə tapmışdır. Respublikamızın tarixində kitabxana quruculuğu sahəsində ilk proqram sənədi olan bu sənəddə kitabxana işinin müxtəlif aspektləri ilə yanaşı ölkə kitabxanalarının fondlarının, sənəd-informasiya resurslarının inkişafı məsəlsə də diqqət mərkəzinə gətirilir. Burada ölkəmizdə kitabxana işinin inkişaf etdirilməsi sahəsində qarşıda duran vəzifələrdən bəhs edilərkən "kitab nəşri, yayımı və fond komplektləşdirilməsi işinin tənzimləyən, maraqlı tərəflərin mənafeyini ifadə edən "müəllif-nəşriyyat-kitabxana-oxucu" mexanizminin və infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi;

- elektron informasiya fondlarının formalaşdırılması və virtual kitabxanaların inkişaf etdirilməsi, "Azərbaycan ədəbiyyatının virtual kitabxanası"nın oxucuların istifadəsinə verilməsi;

- elektron kataloq və elektron kitabxanaların yaradılması işinin təmin edilməsi, onların müasir standartlar səviyyəsinə çatdırılması;

- kompüterləşdirilmiş kitabxana infrastrukturunun qurulması, kitabxanaların yeni informasiya texnologiyaları ilə təchiz edilməsi;

- kitabxana fondlarının zənginləşdirilməsi, onların mühafizəsinin və təhlükəsizliyinin təmin edilməsi;

- "Azərbaycanın kitab abidələri" dövlət reyestrinin hazırlanması, milli informasiya resurslarının elektron daşıyıcılara köçürülməsi kimi vəzifələr müəyyən edilir.

Göründüyü kimi, bu vacib direktiv sənəddə respublikamızda kitabxanaların elektron sənəd-informasiya resurslarının yaradılması istiqamətində vacib vəzifələr müəyyənləşdirilmişdir. Ümid etmək olar ki, həmin vəzifələrin həyata keçirilməsi ölkəmizdə sənəddə kitabxanaların elektron sənəd-informasiya resurslarının zama-nın tələbləri səviyyəsinə yüksəlməsinə şərait yaradacaqdır.

ƏDƏBİYYAT

1. *Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı //Kutabxanaşünalıq və bibliografya: elmi-nəzəri və metodiki jurnal.-2008.- №2.- S 7-30.*
2. *ГОСТ 7.0-99. Информационно-библиотечная деятельность, библиография // <http://gsnti-norms.ru/norms/common/doc>.*

3. Антопольский А.П. Информационные ресурсы России: науч. метод. пособие. – М.: Либерия, 2004.- 423 с.
4. Земсков А. И., Шрайберг Я. Л. - Электронные библиотеки. – М., 2003. – С. 60-61).
5. Меняев М.Ф, Информационные технологии управления. В 3 книгах. Информационные ресурсы.-М.: Омега-Л, 2003. -432 с.
6. Пилько И.С. Информационные и библиотечные технологии.- С.Пб.: Профессия, 2008. -342 с.
7. Фридман А.Я. Информатика: Процессы, системы, ресурсы.- М.: БИНОМ, Лаборатория знаний, 2003. – 232 с.

**ЭЛЕКТРОННЫЙ РЕСУРС КАК НОВЫЙ ЭТАП
ЭВОЛЮЦИИ ДОКУМЕНТАЛЬНО-ИНФОРМАЦИОННЫХ
РЕСУРСОВ БИБЛИОТЕКИ
РЕЗЮМЕ**

В статье рассмотрен вопрос возникновения и развития электронных ресурсов как нового этапа эволюции документально-информационных ресурсов библиотеки. Дана характеристика электронного ресурса, приведены основные типы и виды этих ресурсов.

**ELECTRONIC RESOURCE AS A NEXT STAGE OF
EVOLUTION OF DOCUMENTARY- INFORMATIONAL
RESOURCES OF THE LIBRARY
SUMMARY**

The paper considered the origin and development of electronic resources as a new stage in the evolution of documentary-informational resources of the library. The characteristic of the electronic resource was given and the main types and kinds of resources were introduced.

